BAROKKA DAVRI MUSIQASINING ASOSIY TAMOYILLARI

Muallif: ***Shernazarova Ruxshona G'anisherovna***

Termiz davlat pedagogika instituti Jismoniy madaniyat va san'at fakulteti Musiqiy ta'lim yo'nalishi 23-01 guruh 3-bosqich talabasi

Ilmiy rahbar: ***X.Sh.Raxmatullayev***

TerDPI, Musiqa mahorati va madaniyati kafedrasi dotsenti v.b

Annotatsiya: *Ushbu maqolada barokka davri musiqasining tarixiy shakllanishi, kompozitsion tizimi, asosiy tamoyillari va ifodaviy vositalari ilmiy jihatdan tahlil qilinadi. Shuningdek, polifoniya va kontrapunkt, affektlar nazariyasi, ritornello va da capo shakllari, simmetriya va kontrast tamoyillari hamda yirik bastakorlar ijodi keng yoritiladi. Maqola barokka musiqasining jahon musiqa san'ati rivojidagi o'rni va ahamiyatini ochib berishga qaratilgan.*

Kalit so'zlar: Barokko, polifoniya, kontrapunkt, affektlar, ritornello, da capo, Bax, Vivaldi, Handel, musiqa shakllari.

Barokka davri musiqasi XVII–XVIII asrlar oralig'ida Yevropa madaniyatida shakllangan eng muhim musiqiy uslublardan biri hisoblanadi. Bu davr musiqa san'atining yangi bosqichga o'tishi bilan ajralib turadi, chunki aynan shu davrda musiqa nafaqat estetik ifoda vositasi, balki chuqur dramatik va falsafiy mazmunni yetkazuvchi san'atga aylandi. Barokka davrida musiqa cherkov, saroy va teatr hayoti bilan chambarchas bog'liq holda rivojlandi. Bu davrning eng muhim xususiyatlaridan biri — musiqada qat'iy kompozitsion tizimning shakllanishidir. Polifoniya va kontrapunkt mukammallashib, musiqiy fikr bir nechta mustaqil ovozlar orqali ifodalanadigan murakkab tuzilma hosil qilindi. Shu bilan birga, affektlar nazariyasi asosida musiqada aniq hissiy holatlarni ifodalash tamoyili kuchaydi.

Barokka davri musiqasi XVII asr boshlarida Italiyada shakllanib, keyinchalik butun Yevropa bo'ylab keng tarqaldi. Bu davr Uyg'onish davridan keyingi ijtimoiy va

madaniy o‘zgarishlar bilan bevosita bog‘liq bo‘lib, yangi estetik qarashlar va badiiy ifoda shakllarini yuzaga keltirdi. Ayniqsa, cherkov islohotlari, saroy madaniyatining kuchayishi va shahar hayotining rivojlanishi musiqa san’atiga katta ta’sir ko‘rsatdi. Barokka davrida musiqa endi faqat diniy marosimlar yoki saroy ko‘ngilocharligi uchun emas, balki insonning ichki hissiyotlarini ifodalovchi mustaqil san’at sifatida rivojlana boshladi. Opera janrining paydo bo‘lishi bu jarayonning eng muhim natijalaridan biri bo‘ldi. Musiqa, she’riyat va teatr birlashib, yangi dramatik san’at turini yaratdi.

Barokka musiqasining markaziy tamoyillaridan biri polifoniyadir. Polifoniya — bu bir nechta mustaqil ovozlarning bir vaqtda rivojlanishi bo‘lib, har bir ovoz o‘zining melodik chizig‘iga ega bo‘ladi. Ammo bu ovozlar tasodifiy emas, balki qat’iy qoidalar asosida uyg‘unlashtiriladi. Kontrapunkt esa aynan shu ovozlar o‘rtasidagi munosabatlarni tartibga soladi. Har bir ovoz boshqasi bilan garmonik jihatdan moslashgan holda harakat qiladi. J.S. Bax bu sohada eng yuqori darajaga erishgan bastakor bo‘lib, uning “Fuga san’ati” asari kontrapunktning mukammal namunasi hisoblanadi.

Barokka davrida musiqa inson hissiyotlarini bevosita ifodalovchi san’at sifatida qaraldi. Affektlar nazariyasiga ko‘ra, har bir musiqiy asar yoki uning bo‘limi aniq bir hissiy holatni ifodalashi kerak edi. Masalan, g‘am, quvonch, g‘azab, sokinlik yoki hayajon alohida musiqiy vositalar orqali berilgan. Bu jarayonda ritm, melodiya, garmoniya va dinamika muhim rol o‘ynagan. Tez ritm hayajonni, sekin ritm esa sokinlik yoki qayg‘uni ifodalagan. Shu tariqa musiqa tinglovchining hissiyotiga bevosita ta’sir ko‘rsatadigan kuchli vositaga aylangan.

Barokka musiqasida ritornello shakli instrumental musiqaning asosiy kompozitsion modeli hisoblanadi. Bu shaklda orkestr tomonidan ijro etiladigan asosiy mavzu asar davomida qayta-qayta takrorlanadi. Solo epizodlar esa yangi musiqiy materialni olib kirib, kontrast yaratadi. Da capo shakli esa vokal musiqada keng

qo‘llanilgan bo‘lib, A–B–A tuzilmasiga asoslanadi. A qism asosiy fikrni beradi, B qism unga qarama-qarshi hissiy holatni ifodalaydi, A qism esa qaytib kelib asarni muvozanatga keltiradi. Bu shakl ijrochiga bezaklar qo‘shish imkonini ham bergan.

Barokka musiqasining muhim xususiyatlaridan biri simmetriya va kontrastning uyg‘unligidir. Simmetriya musiqaga tartib va barqarorlik bersa, kontrast unga dramatik kuch beradi. Tez va sekin, kuchli va sokin, yakkaxon va orkestr qismlarining almashinuvi musiqani jonlantiradi. Bu tamoyillar nafaqat yirik shakllarda, balki kichik musiqiy jumlalarda ham qo‘llanilgan. Natijada musiqa bir vaqtning o‘zida ham aniq tuzilgan, ham hissiy jihatdan boy bo‘lgan san’atga aylangan.

Barokka davrida instrumental musiqa mustaqil janr sifatida kuchli rivojlandi. Sonata, suite va concerto janrlari shakllanib, har biri o‘ziga xos tuzilma va ifoda vositalariga ega bo‘ldi. Ayniqsa concerto grosso va solo concerto janrlari juda mashhur bo‘ldi. Vokal musiqada esa opera, oratoriya va kantata asosiy o‘rin egalladi. Bu janrlarda dramatik ifoda, sahnaviylik va hissiy chuqurlik kuchli namoyon bo‘ldi. Musiqa endi faqat eshitish uchun emas, balki tomosha qilish uchun ham yaratiladigan san’atga aylandi.

Barokka davrida uch asosiy milliy maktab shakllandi: italyan, nemis va fransuz maktablari. Italiya maktabi melodik boyligi va opera rivoji bilan ajralib turgan. Germaniya maktabi esa polifoniya va chuqur diniy musiqaga asoslangan edi. Fransiya maktabi esa raqs ritmlari va saroy uslubining nafisligi bilan mashhur bo‘lgan.

Barokka davrining eng buyuk bastakorlari J.S. Bax, G.F. Handel va A. Vivaldi hisoblanadi. Bax polifoniyaning eng murakkab shakllarini yaratgan bo‘lsa, Vivaldi ritornello shaklini mukammallashtirgan. Handel esa oratoriya janrini yuksak darajaga olib chiqqan.

Xulosa: Barokka davri musiqasi jahon musiqa san’ati tarixida muhim bosqich bo‘lib, u keyingi klassik va romantik davrlar uchun mustahkam asos yaratgan. Ushbu davrda shakllangan polifoniya, kontrapunkt, affektlar nazariyasi va musiqiy shakllar

bugungi kunda ham musiqashunoslik fanida katta ahamiyatga ega. Barokka musiqasi nafaqat tarixiy meros, balki zamonaviy musiqiy tafakkurning ham muhim manbai hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

Ilmiy va o‘quv adabiyotlar:

1. Bukofzer M. F. **Barokko davri musiqasi** (Music in the Baroque Era). — Nyu-York: W. W. Norton & Company, 1947.
2. Grout D., Palisca C., Burkholder J. **G‘arb musiqa tarixi**. — Nyu-York: W. W. Norton, 2014.
3. Taruskin R. **G‘arb musiqa tarixi (XVII–XVIII asrlar)**. — Oksford universiteti nashriyoti, 2005.
4. Schulenberg D. **Barokka musiqasi**. — Oksford universiteti nashriyoti, 2001.
5. Paliska K. V. **Barokko musiqasi asoslari**. — Prentice Hall, 1991.
6. Ratner L. G. **Klassik musiqa: ifoda, shakl va uslub**. — Schirmer Books, 1980.
7. Fux J. J. **Parnas tog‘iga bosqichma-bosqich chiqish (Gradus ad Parnassum)**. — 1725.
8. Mattheson J. **Mukammal kapellmeyster**. — Gamburg, 1739.
9. Sadie S. (tahrir). **The New Grove Dictionary of Music and Musicians**. — London: Macmillan, 2001.

Elektron manbalar:

10. **Britannica – Baroque Music**
https://www.britannica.com/art/Baroque-music
11. **Wikipedia – Barokko musiqasi**
https://uz.wikipedia.org/wiki/Barokko_musiqasi
12. **Wikipedia – Johann Sebastian Bach**
https://uz.wikipedia.org/wiki/Iogann_Sebastyan_Bax

13. **Wikipedia – Antonio Vivaldi**

https://uz.wikipedia.org/wiki/Antonio_Vivaldi

14. **Wikipedia – Georg Friedrich Handel**

https://uz.wikipedia.org/wiki/Georg_Friedrich_Handel